OIKEUSMINISTERIÖ
Lainsäädäntöneuvos
Outi Kemppainen

Muistio
7.12.2022

Liite
VN/23100/2022

LAPSEN HUOLLOSTA JA TAPAAMISOIKEUDESTA ANNETTUUN LAKIIN LIITTYVÄT VALTIONEUVOSTON ASETUKSET

Pääasiallinen sisältö

Ehdotus koskee lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettuun lakiin liittyvää kahta valtioneuvoston asetusta. Ensinnäkin ehdotetaan annettavaksi valtioneuvoston asetus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Asetuksen sisältö vastaa nykyisin voimassa olevaa asetusta, mutta säännöksiin on tehty lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta sekä hyvinvointialueiden perustamisesta johtuvat tarpeelliset muutokset. Nykyinen asetus ehdotetaan kumottavaksi. Toiseksi ehdotetaan muutettavaksi kunnalle maksettavasta korvauksesta asiantuntija-avustajan käyttämisestä huoltoriitojen tuomioistuinsovittelussa ja lapsen kuulemisessa tuomioistuimessa annettua valtioneuvoston asetusta niin, että asetukseen tehdään hyvinvointialueiden perustamisesta johtuvat teknisluonteiset muutokset.

1 Asian tausta ja asetuksenantovaltuudet

Hallituksen esitykseen HE 21/2022 vp perustuvan lainmuutoksen 455/2022 seurauksena osa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa asetuksessa (556/1994) olevista säännöksistä sisältyy 1.1.2023 alkaen lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettuun lakiin (361/1983), jäljempänä *lapsenhuoltolaki*. Lisäksi kyseisen asetuksen ja lapsenhuoltolakiin liittyvän valtioneuvoston asetuksen (343/2014) säännöksissä on otettava huomioon muutokset, jotka johtuvat hyvinvointialueiden perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämistä koskevasta uudistuksesta (HE 241/2020 vp ja HE 56/2021 vp).

Valtuus lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asetuksen antamiseen on lapsenhuoltolain 49 §:ssä. Säännöksen mukaan valtioneuvoston asetuksella säädetään tarvittaessa tarkemmin seuraavista asioista: 1) tässä laissa hyvinvointialueelle säädetyistä tehtävistä; 2) oikeusministeriön tehtävistä Haagin sopimuksessa ja Euroopan neuvoston sopimuksessa tarkoitettuna keskusviranomaisena; ja 3) lapsen palauttamista sekä vieraassa valtiossa annetun päätöksen tunnustamista tai täytäntöönpanoa koskevaan hakemukseen liitettävistä asiakirjoista.

Asetuksenantovaltuus asiantuntijapalveluiden käyttämisestä maksettaviin korvauksiin liittyvistä tarkemmista säännöksistä on lapsenhuoltolain 17 d §:ssä.

2 Asian valmistelu

Asetusehdotukset on valmisteltu oikeusministeriössä virkatyönä.

Ehdotukset olivat lausuntokierroksella lausuntopalvelussa 26.10.2022- 28.11.2022. Lausuntopyyntö lähetetiin seuraaville tahoille: sosiaali- ja terveysministeriö, valtiovarainministeriö, Helsingin hovioikeus, Helsingin käräjäoikeus, Länsi-Uudenmaan käräjäoikeus, Keski-Suomen käräjäoikeus, Digi- ja väestötietovirasto, Tuomioistuinvirasto sekä Espoon, Helsingin, Vantaan ja Oulun kaupunkien sosiaali- ja perhepalvelut.

Asetusehdotukset on tarkastettu oikeusministeriön laintarkastuksessa.

3 Nykytila ja keskeiset ehdotukset

Asetus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta sisältää lapsenhuoltolakia täydentäviä säännöksiä, jotka liittyvät sosiaalilautakunnan tehtäviin sekä kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluviin ja lapsen palauttamista koskeviin säännöksiin. Nykyinen, vuonna 1994 eli ennen vuoden 2000 perustuslain voimaantuloa annettu asetus ehdotetaan korvattavaksi kokonaan uudella valtioneuvoston asetuksella. Ehdotetun uuden asetuksen säännökset vastaavat sisällöltään nykyisen asetuksen säännöksiä, jotka on ajantasaistettu tarpeellisilta osin.

Valtioneuvoston asetukseen, joka koskee asiantuntija-avustajan käyttämisestä huoltoriitojen tuomioistuinsovittelussa ja lapsen kuulemisessa tuomioistuimessa maksettavia korvauksia, ehdotetaan tehtäväksi hyvinvointialueiden perustamisesta johtuvat teknisluonteiset muutokset.

4 Pääasialliset vaikutukset

Nykyisten asetusten sääntelyyn verrattuna ehdotuksissa ei ole uusia säännöksiä. Ehdotuksilla ei ole taloudellisia vaikutuksia.

5 Lausuntopalaute

Lausunnon antaneet tahot (valtiovarainministeriö, Helsingin hovioikeus, Tuomioistuinvirasto sekä Digi- ja väestötietovirasto) suhtautuivat ehdotuksiin myönteisesti. Lausunnot eivät antaneet aihetta ehdotuksia koskeviin muutoksiin.

6 Säännöskohtaiset perustelut

6.1 Valtioneuvoston asetus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta

1 luku Hyvinvointialueen tehtäviä koskevat säännökset

Asetuksen 1 lukuun ehdotetaan koottavaksi hyvinvointialueen tehtäviä koskevat säännökset. Luvun otsikointi ja sisältö noudattavat tarpeellisilta osin nykyisen asetuksen 2 lukua. Luvun otsikossa ja säännöksissä säädetään kuitenkin sote-uudistuksesta johtuen sosiaalilautakunnan sijasta hyvinvointialueesta. Hyvinvointialueesta annetun lain (611/2021) 35 §:ssä säädetään hyvinvointialueen lakisääteisistä ja vapaaehtoisista toimielimistä. Hyvinvointialue voi päättää, perustaako se lain 95 §:n mukaisessa hallintosäännössään lautakuntia. Lain 96 §:ssä säädetään lisäksi toimivallan siirtämisestä.

Lapsenhuoltolakia ja asetusta luetaan yhdessä. Näin ollen lapsenhuoltolain 8 a §:n mukaisesti Ahvenanmaan maakunnassa asetuksen säännöksiä hyvinvointialueista sovelletaan Ahvenanmaan maakunnan kuntiin.

1 §. Säännös vastaa sisällöltään voimassa olevan asetuksen 8 §:ää sellaisena kuin se on lapsenhuoltolain uudistuksen yhteydessä tehdyn asetusmuutoksen 1086/2019 jälkeen.

Tuomioistuin lähettää lapsenhuoltolain 16 §:n nojalla selvityspyynnön yhdelle hyvinvointialueelle. Tämä on useimmiten se hyvinvointialue, jossa lapsi asuu, mutta tilanteesta riippuen se voi olla muukin säännöksessä tarkoitettu hyvinvointialue. Asetuksen 1 §:n mukaan tuomioistuimelta pyynnön saaneen hyvinvointialueen on tehtävä yhteistyötä niiden hyvinvointialueiden kanssa, joiden alueella muut asiaan osalliset asuvat. Tällaisia hyvinvointialueita voi olla yksi tai useampi. Tarvittaessa

yhteistyötä tehdään myös sen hyvinvointialueen tai niiden hyvinvointialueiden kanssa, jonka tai joiden alueella asiaan osallinen oleskelee.

Säännöksen 2 momentin mukaan selvitys tehdään vain tuomioistuimen pyynnöstä. Pyynnön vastaanottaneen hyvinvointialueen tehtävänä on lähettää selvitys sitä pyytäneelle tuomioistuimelle.

2 §. Säännös vastaa sisällöltään voimassa olevan asetuksen 9 §:ää. Se liittyy lapsenhuoltolain 39 §:ssä tarkoitettuihin tilanteisiin eli tuomioistuimen hyvinvointialueelle lähettämään pyyntöön selvittää lapsen mielipide, kun kyseessä on vieraassa valtiossa annetun päätöksen vahvistamista tai lapsen palauttamista koskeva asia. Asetuksen säännös velvoittaa hyvinvointialueen toimimaan tällöin kiireellisesti. Näihin tilanteisiin sovelletaan myös asetuksen 1 §:n 2 momenttia eli tällainen selvitys tehdään vain tuomioistuimen pyynnöstä ja selvitys lähetetään suoraan sitä pyytäneelle tuomioistuimelle.

3 §. Säännös vastaa sisällöltään voimassa olevan asetuksen 10 §:ää. Säännöksen terminologia on ajantasaistettu. Säännöksen mukaan hyvinvointialueen on tarvittaessa pyydettävä holhousviranomaisen eli Digi- ja väestötietoviraston tai Ahvenanmaan valtionviraston lausunto edunvalvonnan järjestämisestä, kun hyvinvointialue tekee selvityksen tai käyttää puhevaltaa lapsen huoltoa taikka edunvalvojan määräämistä tai vapauttamista koskevassa asiassa.

Huoltajuuden vaikutus lapsen taloudellisten asioiden hoitoon on usein syytä selvittää esimerkiksi silloin, kun selvitys koskee huollon uskomista vanhemman ohella tai sijasta muulle henkilölle. Säännös liittyy myös 1.1.2023 voimaan tulevaan lapsenhuoltolain 6 b §:ään, jota vastaava säännös on voimassa olevan asetuksen 11 §:ssä. Lain 6 b §:ssä velvoitetaan hyvinvointialue järjestämään lapsen huoltajuutta ja edunvalvontaa koskevat asiat, kun lapsi on sen tietojen mukaan jäänyt vaille huoltajaa huoltajan kuoleman johdosta. Lapsen omaisuuden asianmukaiseksi järjestämiseksi voi tällöin olla tarpeen hankkia holhousviranomaisen lausunto. Lain 6 b § :ään liittyviä tilanteita on selostettu hallituksen esityksessä HE 21/2022 vp s.29.

4 §. Säännös vastaa voimassa olevan asetuksen 13 §:ää. Pykälässä säädetään hyvinvointialueen velvollisuudesta lähettää tuomioistuimelle jäljennös vahvistetusta lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevasta sopimuksesta, jos asia on sen tietojen mukaan vireillä tuomioistuimessa.

2 luku Kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvat säännökset ja lapsen palauttaminen

Luvun otsikko ja ehdotetut säännökset vastaavat voimassa olevan asetuksen 3 luvun otsikkoa ja säännöksiä.

5 §. Säännös vastaa voimassa olevan asetuksen 14 §:ää. Pykälässä säädetään oikeusministeriön tehtävistä silloin, kun se toimii lapsikaappausta koskevan Haagin sopimuksen ja lasten huoltoa koskevien päätösten tunnustamista ja täytäntöönpanoa sekä lasten huollon palauttamista koskevan Euroopan neuvoston sopimuksen mukaisena keskusviranomaisena. Pykälässä säädetyt tehtävät vastaavat kyseisissä sopimuksissa keskusviranomaiselle määrättyjä tehtäviä.

6 §. Säännös vastaa voimassa olevan asetuksen 17 §:ää. Siinä säädetään asiakirjoista, tiedoista ja käännöksistä, jotka on liitettävä oikeusministeriölle osoitettuun hakemukseen, kun asia koskee lapsen huollosta tai tapaamisoikeudesta annetun päätöksen tunnustamista tai täytäntöönpanoa Euroopan neuvoston sopimuksen nojalla.

7 §. Säännös vastaa voimassa olevan asetuksen 18 §:ää. Siinä säädetään oikeusministeriölle osoitettuun, lapsen palauttamista koskevaan hakemukseen sisällytettävistä tiedoista (1 momentti), tarvittaessa liitettävistä asiakirjoista (2 momentti) sekä käännöksistä (3 momentti).

8 §. Säännös vastaa sisällöltään voimassa olevan asetuksen 19 §:ää.

Pykälän 1 momentissa säädetään asiakirjoista, jotka on liitettävä vieraassa valtiossa annetun päätöksen vahvistamiseen liittyvässä asiassa Helsingin käräjäoikeudelle tehtävään hakemukseen. Hakemukseen on liitettävä 6 §:n 1 ja 2 kohdassa tarkoitetut asiakirjat eli päätös alkuperäisenä tai oikeaksi todistettuna jäljennöksenä sekä poisjäänyttä asiaan osallista vastaan annetun päätöksen osalta yksityiskohtaiset tiedot haasteen tai kutsun tiedoksiannosta. Säännös on ajantasaistettu niin, että se koskee Helsingin hovioikeuden sijasta Helsingin käräjäoikeutta, johon nämä asiat on nykyään ensimmäisenä oikeusasteena keskitetty.

Pykälän 2 momentin mukaan hakemukseen, joka koskee vieraassa valtiossa annetun päätöksen täytäntöönpanokelpoiseksi vahvistamista, on liitettävä selvitys siitä, että päätös voidaan panna täytäntöön siinä valtiossa, jossa se on annettu.

Pykälän 3 momentti koskee lapsenhuoltolain 23 §:n 3 momentissa tarkoitettuja tilanteita eli ilman viranomaisen myötävaikutusta tehdyn sopimuksen tai määräyksen tunnustamista koskevia hakemuksia. Niihin on liitettävä selvitys siitä, että sanottu toimenpide oli oikeudellisesti pätevä siinä valtiossa, jossa lapsella oli sopimuksen tekemisen tai määräyksen antamisen aikana asuinpaikka. Täytäntöönpanoa koskeva hakemus edellyttää lisäksi selvitystä siitä, että sopimus tai määräys on pantava täytäntöön edellä tarkoitetussa lapsen asuinvaltiossa.

9 §. Säännös vastaa voimassa olevan asetuksen 20 §:ää. Pykälässä säädetään asiakirjoista, jotka on tarvittaessa liitettävä Helsingin hovioikeudelle tehtävään lapsen palauttamista koskevaan hakemukseen. Säännöksessä viitataan 7 §:n 2 momentissa tarkoitettuihin asiakirjoihin eli asiakirjoihin, jotka on tarvittaessa liitettävä oikeusministeriölle osoitettuun, lapsen palauttamista koskevaan hakemukseen.

10 §. Säännös vastaa sisällöltään voimassa olevan asetuksen 21 §:ää. Pykälässä säädetään selvityksestä, jota edellytetään silloin, kun lapsen huoltoa koskevat tiedot ilmoitetaan merkittäväksi väestötietojärjestelmään sellaisen lapsen huoltoa koskevan päätöksen perusteella, jolle ei ole haettu lapsenhuoltolain 25 §:ssä tarkoitettua Helsingin käräjäoikeuden vahvistusta. Säännöksen mukaan tällaiseen ilmoitukseen on liitettävä asetuksen 6 §:n 1 ja 2 kohdassa tarkoitetut asiakirjat. Ilmoitukseen on siten liitettävä päätös alkuperäisenä tai oikeaksi todistettuna jäljennöksenä. Jos päätös on annettu poisjäänyttä asiaan osallista vastaan, ilmoitukseen on lisäksi liitettävä tarkemmat tiedot haasteen tai kutsun tiedoksiannosta. Väestötietojärjestelmän rekisterinpitäjä eli Digi- ja väestötietovirasto sekä Ahvenanmaan valtionvirasto voivat lisäksi edellyttää muuta tarpeellista selvitystä.

Säännös koskee myös lapsenhuoltolain 23 §:n 3 momentissa tarkoitettuja tilanteita eli ilman viranomaisen myötävaikutusta tehtyyn sopimukseen tai määräykseen perustuvia ilmoituksia. Tällaiseen ilmoitukseen on liitettävä selvitys siitä, että sopimus tai määräys on oikeudellisesti pätevä siinä valtiossa, jossa lapsella oli sopimuksen tekemisen tai määräyksen antamisen aikana asuinpaikka.

11 §. Pykälässä on lapsenhuoltolain 29 a §:ää vastaava informatiivinen säännös asetuksen 8 ja 10 §:n toissijaisuudesta suhteessa vuoden 2003 Bryssel IIa –asetukseen ja vuoden 2019 Bryssel IIa –asetukseen.

Vuoden 2003 Bryssel IIa –asetuksella tarkoitetaan tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoa ja vanhempainvastuuta koskevissa asioissa ja asetuksen (EY) N:o 1347/2000 kumoamisesta annettua neuvoston asetusta (EY) N:o 2201/2003. Vuoden 2019 Bryssel IIa –asetuksella tarkoitetaan puolestaan tuomioistuimen toimivallasta, päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoa ja vanhempainvastuuta koskevissa asioissa ja kansainvälisestä lapsikaappauksesta annettua neuvoston asetusta (EU) 2019/1111. Näiden EU-asetusten soveltamisalaan kuuluvissa tilanteissa sovelletaan niitä EU-asetusten säännöksiä, jotka koskevat päätösten ja muiden ratkaisujen tunnustamista varten toimitettavia asiakirjoja. Vuoden 2003 Bryssel IIa –asetuksessa asiakirjoja koskeva säännös on 37 artiklassa. Vuoden 2009 Bryssel IIa –asetuksessa vastaavat säännökset ovat 31 ja 65 artiklassa.

3 luku Voimaantulo

12 §. Pykälässä on voimaantulosäännös. Asetus ehdotetaan tulevaksi voimaan 1.1.2023, jolloin myös muutoksen taustalla olevat lainmuutokset tulevat voimaan. Asetuksella kumotaan voimassa oleva asetus.

6.2 Valtioneuvoston asetus kunnalle maksettavasta korvauksesta asiantuntija-avustajan käyttämisestä huoltoriitojen tuomioistuinsovittelussa ja lapsen kuulemisessa tuomioistuimessa annetun valtioneuvoston asetuksen muuttamisesta

Asetuksen nimike. Asetuksen nimikettä ehdotetaan muutettavaksi niin, että asetus koskisi kunnan sijasta hyvinvointialueelle maksettavia korvauksia asiantuntija-avustajan käyttämisestä huoltoriitojen tuomioistuinsovittelussa ja lapsen kuulemisessa tuomioistuimessa

1-5 §. Pykäliä ehdotetaan muutettaviksi niin, että viittaukset kuntaan muutetaan viittauksiksi hyvinvointialueeseen.

Asetuksen on tarkoitus tulla voimaan samanaikaisesti sen taustalla olevien lainmuutosten kanssa eli 1.1.2023.